

Fecr Yayınları: 427

İSLÂM KİŞİ HUKUKU AÇISINDAN
AKIL HASTALIĞI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
Sertifika No: 47479

1. Baskı: Nisan 2021

ISBN: 978-625-7879-69-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İSLÂM KİŞİ HUKUKU AÇISINDAN AKIL HASTALIĞI

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK

Ankara 2021

Mustafa Harun KIYLIK

1982 Van doğumlu olup ilkokulu Van'da tamamladı. 1999'da Van İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. 2003 yılında Van YYÜ. İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl İmam-hatip olarak atandı. 2006'da Van YYÜ. İlahiyat Fakültesinde İslâm Hukuku Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamladı. 2008 yılında Diyanet İşleri Başkanlığının Van'da ilk kez açmış olduğu altı ay süreli "Tashîh-i Hurûf" kursunu başarıyla tamamladı. 2010'da Atatürk Üniversitesi'nde doktora başladı. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı (Haseki diye maruf) Erzurum Ömer Nasuhi Bilmen Dini Yüksek İhtisas Merkezi'ni 2012 yılında ikincilik ile bitirdi. Aynı yıl Mersin İl Müftülüğüne Cezaevi Vaizi olarak atandı. 2013'te Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalına "Araştırma Görevlisi" olarak atandı. 2016'da Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Anabilim Dalında doktorasını tamamlayıp Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde "Yardımcı Doçent" olarak ataması yapıldı. 2019'da Van YYÜ. İlahiyat Fakültesine Dr. Öğr. Üyesi olarak naklen atandı. *Beklenmeyen Hal Nazariyesi ve Mücbir Sebep Açısından İslâm Borçlar Hukukunda Doğal Âfetlerin Akitlere Etkisi* adlı kitabının yanı sıra *İslâm Eşya Hukuku* adlı kitabı (ortak yayın), ayrıca çeşitli dergilerde yayınlanmış ilmi makale ve bildirimleri bulunan yazar halen bu görevini sürdürmekte olup evli ve üç çocuk babasıdır.

İthaf

*Bu kitabımı,
çok kıymetli vâlidem Naciye ve babam Abdullah KIYLIK'a ithaf
ediyorum.*

Kendilerine hayırlı bir ömür ve iki cihan saadeti diliyorum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	12
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	17

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİ VE EHLİYET	21
1.1. KİŞİ (ŞAHİS) VE KİŞİLİK (ŞAHSİYET)	21
1.1.1. Sözlükte “Kişi”	21
1.1.2. Bir Hukuk Terimi Olarak “Kişi”	21
1.1.3. İslâm Hukuku Açısından “Kişi”	24
1.1.4. Kişiliğin Başlangıcı ve Sonu	27
1.1.5. Kişilik Hakları	28
1.2. EHLİYET, EHLİYET TÜRLERİ VE ÂRIZALARI	29
1.2.1. Ehliyet	29
1.2.2. Ehliyet Türleri	32
1.2.2.1. Vücûb (Hak) Ehliyeti	32
1.2.2.2. Edâ (Fiil) Ehliyeti	37
1.2.3. Vücûb ve Edâ Ehliyetlerine Etkisi Açısından İnsan Hayatının Gelişim Evreleri	41
1.2.3.1. Cenin Dönemi	41
1.2.3.2. Temyiz Öncesi Dönem (Gayri Mümeyyizlik)	42
1.2.3.3. Temyiz Dönemi (Mümeyyizlik)	45
1.2.3.4. Bulûğ Dönemi	48
1.2.3.5. Rüşd Dönemi	49
1.2.4. Fiillerin Edâ Ehliyeti Açısından Tahlili	50
1.2.5. Edâ Ehliyetini Daraltan veya Ortadan Kaldıran Sebepler (Ehliyet Ârizaları)	51
1.2.5.1. Semavî Ârizalar (İrade Dışı Sebepler)	52
1.2.5.2. Müktesep Ârizalar (İradeye Bağlı Sebepler)	53

İKİNCİ BÖLÜM

DELİLİĞİN TARİHİ, AKIL VE RUH HASTALIKLARI	57
2.1. DELİLİĞİN (AKIL HASTALIĞININ) TARİHİ	57
2.1.1. Eski Çağ	60
2.1.2. Eski Yunan ve Roma	61

2.1.3. Ortaçağ (M.Ö. 5-M.S. 15. yy.)	61
2.1.4. Rönesans Dönemi (15 ve 16. yy.)	64
2.1.5. Klasik Dönem (1660-1800)	65
2.1.6. Modern Dönem (1800-1950)	68
2.1.7. Türklerde Psikiyatri	76
2.2. AKIL/RUH SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI	78
2.2.1. Akıl/Ruh Sağlığı (Mental Health/Mental Hygiene)	78
2.2.2. Akıl/Ruh Hastalıkları	82
2.2.2.1. Akıl Hastalıklarının Nedenleri	84
2.2.2.2. Psikiyatrik Hastalıkların Sınıflandırılması	86
2.2.2.2.1. Psikotik Bozukluklar/Psikozlar	90
A. Schizophrenia/Şizofreni	93
I. Şizofreninin Tarihçesi	94
II. Şizofrenik Bozukluklar	95
III. Şizofrenik Belirtilerin Tanımlanması	98
a. Duygusal Tepkilerde Bozukluk	99
b. Düşünme İşlevlerinin Bozulması	99
c. Dikkat ve Algı Bozuklukları	99
d. Duygulanım Bozuklukları	100
e. Devinimsel Bozukluklar	100
f. Gerçeklerle Bağlantısızlık	101
IV. Şizofreninin Alt Tipleri	102
V. Ayırıcı Tanı	103
a. Organik Psikozlar	104
b. Şizofreniye Benzer Psikozlar	104
c. Affektif Psikozlar	104
d. Psikonevrozlar	105
VI. Şizofreninin Sağaltımı (Tedavisi)	105
B. Paranoid Bozukluklar	106
C. Genel Olarak Psikozlarda Tedavi	108
2.2.2.2.2. Nevrotik Bozukluklar/Psikonevrozlar	108
a. Anksiyete Bozuklukları	111
b. Fobik Bozukluklar	112
c. Obsessif-Kompulsif Bozukluk	112
d. Nevrasteni	113
e. Histerik Nevroz	113
f. Konversiyon Histerisi, Hipokondriazis ve Depersonalizasyon Bozuklukları	113

g. Fobik ve Travmatik Nevroz	114
2.2.2.2.3. Duygulanım Bozuklukları (Affektif Bozukluklar)	114
a. Depresyon	115
b. Mani	116
2.2.2.2.4. Organik Ruhsal Bozukluklar	118
I. Delirium	118
II. Bunama (Dementia)	119
a. İhtiyarlık Bunaması	119
b. Arterioskleroza Bağlı Bunamalar/Serebroskleroz	119
c. Presenil Demanslar/Bunamalar	120
d. Paralizi Jeneral	121
e. Epilepsy/Sara	121
2.2.2.2.5. Çocukluk ve Ergenlik Çağı Ruhsal Bozuklukları (Zekâ Gerilikleri / Zihinsel Engellilik)	123
I. Zekâ	123
II. Zekâ Gerilikleri (Zihinsel Engellilik)	124
A. Zekânın Değerlendirilmesi	126
A.1. Zekâ Ölçekleri/Testleri	126
a. Alpred Binet'in Etkisi/Binet Testleri	128
b. David Wechsler'in Etkisi/Wechsler Testleri	129
B. Yapılan Tasnifler	131
B.1. Nedenlere Göre Sınıflandırma	131
B.2. Ağırlık Derecesine Göre Sınıflandırma	131
B.2.1. Psikolojik Sınıflandırma Yaklaşımı	131
a. Hafif Derecede Zekâ Geriliği (Debil/Moron - ZB: 50-70)	134
b. Orta Derece Zekâ Geriliği (Embesilite - ZB: 35-55)	135
c. Ağır Zekâ Geriliği (ZB: 20-35)	135
d. Derin Zekâ Geriliği (İdiosi - ZB: 0-20)	136
B.2.2. Eğitsel Sınıflama Yaklaşımı	138
B.3. Türkiye'de Yapılan Sınıflamalar	139
III. Zekâ Geriliğinin Etkileri	139
IV. Tedavi ve Yardım İlkeleri	141
2.2.2.2.6. Kişilik Bozuklukları	141
2.2.2.2.7. Ruhsal Kökenli Bedensel Hastalıklar	142
2.2.2.2.8. Akıl Hastalıklarının Tedavisi	142
2.2.3. Medeni Kanun Açısından Akıl Hastalığı	143
2.2.4. Akıl Hastalarının Adli Yönü	147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNDA AKIL HASTALIĞININ HUKUKÎ NETİCELERİ	155
3.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	155
3.1.1. Akıl.....	155
3.1.2. Akıl Hastalığı ile İlgili Olan/Olabilecek Kavramlar.....	157
a. Cünûn.....	157
b. es-Sar‘ (Sara).....	161
c. Medhuş-İğlak.....	161
d. Ateh (Bunama/Alzheimer).....	163
e. Sefeh.....	173
f. Sükr (Sarhoşluk).....	175
g. İğmâ (Baygınlık).....	178
h. Meczip.....	180
ı. Ahmak.....	182
i. Müvesvis (Takıntılı).....	183
3.2. AKIL HASTALIĞI	184
3.3. AKIL HASTALIĞI TÜRLERİ	185
3.3.1. Ergenlikten Önce veya Sonra Meydana Gelen Akıl Hastalığı (Aslî-Ârızî/Târi‘).....	185
3.3.2. Uzun veya Kısa Süreli Olan Akıl Hastalığı (Mutbik-Gayri Mutbik).....	186
3.4. AKIL HASTALIĞININ EHLİYETE ETKİSİ	188
3.4.1. Vücûb (Hak) Ehliyetine Etkisi.....	188
3.4.2. Edâ (Fiil) Ehliyetine Etkisi.....	183
3.4.2.1. İbadetlere Etkisi.....	191
a. Abdest ve Teyemmüm.....	194
b. Namaz.....	196
c. Oruç.....	204
d. Hac.....	213
e. Zekât vb. Mali Yükümlülükler.....	216
3.4.2.2. Hukukî İşlemlere Etkisi.....	222
3.4.2.2.1. Medeni Hukukta.....	227
I. Aile Hukukunda.....	227
a. Nikâh.....	227
b. Boşama-Tefrik.....	238
c. Hidâne.....	249
II. Borçlar Hukukunda.....	250
a. Satım Akdi.....	251

b. İcâre Akdi	255
c. Rehin	256
d. Vedîa (Emanet)	256
e. Âriyet (Ödünç)	256
f. Hibe	257
g. Havâle	258
h. Vekâlet	258
i. Kefalet	260
j. Müzâraa	261
III. Eşya Hukukunda	263
IV. Miras Hukukunda	264
a. Vasiyet	264
b. Vakıf	267
c. Miras	267
3.4.2.2.2. Ticaret Hukukunda	268
3.4.2.2.3. Muhtelif Muamelelerde	268
3.4.2.2.4. Ceza Hukukunda (Cezai Sorumluluk)	270
I. Hadler	276
a. Zina Haddi	276
b. Sirkat Haddi	277
c. Haddü'ş-Şürib	278
d. Hırâbe Haddi	278
e. İrtidad	279
II. Kıyas, Diyet ve Kefaretler	280
III. Ta'zîr	288
IV. Meydana Geldiği Zaman Açısından Akıl Hastalığı	289
a. Akıl Hastası İken Suçun İşlenmesi	289
b. Sanığın Akıl Hastası Olması	291
c. Mahkûmun Akıl Hastası Olması	292
3.5. AKIL HASTASININ HACRİ	294
3.6. AKIL HASTALIĞININ UHREVÎ BOYUTU VE YENİDEN MÜ- KELLEFİYET	298
3.7. AKIL HASTALIKLARININ İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN TAHLİLİ (SONUÇ YERİNE)	299
TABLO 1: Dünya Sağlık Örgütü'nün Yaptığı Sınıflandırma	315
KAYNAKÇA	317

KISALTMALAR

- AAMR : Amerikan Zekâ Geriliği Örgütü
bk. : Bakınız
b.y. : Basım Yeri Yok
çev. : Çeviren
der. : Derleyen/derleyenler
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
ed. : Editör
EKT : Elektro-Konvulsif Tedavi
Haz. : Hazırlayan
ICD : International Classification of Diseases - Dünya Sağlık Örgütü
IQ : Intellectual Quotient - Zekâ Katsayısı
İHFM. : İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
md. : Madde
ö. : Ölüm Tarihi
(s.a.v.) : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy. : Sayı
TC. : Türkiye Cumhuriyeti
TCK : Türk Ceza Kanunu
TDVY : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk. : Tahkik Eden
TMK : Türk Medeni Kanunu
trc. : Tercüme Eden
ts. : Tarihsiz
TY : Takvim Yaşı
WHO : World Health Organization - Dünya Sağlık Örgütü
Yay. : Yay., Yay., yayıncılık
yy. : Yüzyıl
ZB : Zekâ Bölümü
ZK : Zekâ Katsayısı

ÖN SÖZ

Yüce Allah'a hamd, Rasûlü Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât-u selâm olsun.

Akıl, insanlara bahşedilmiş en büyük nimetlerden biridir. Mükellef sayılabilmenin temel kriteri de akıldır. Ne var ki bir takım sebeplerden dolayı kişi, akli fonksiyonlarını tamamen veya kısmen kaybedebilmekte ve bu oranda mükellefiyeti düşebilmektedir. Zira Cenâb-ı Hak, dininde kimseye bir zorluk dilememiş ve kimseyi gücünün yetmeyeceği bir şey ile mükellef tutmamıştır.

Toplumumuzda, akli melekelerini yitirenler “deli” olarak isimlendirilirdi. Deli diye bir mefhum vardı zihnimizde, deli denince herkes aynı şeyi anlardı. Fakat günümüzde o kadar farklı türden akıl hastalıkları anılır oldu ki hangisinin bizim tasavvurumuzdaki deli kapsamına girdiğini anlayamaz olduk. Elbette delinin günümüzde akıl hastası şeklinde ifade edilip hasta olarak kabul edilmesi kolay olmamıştır. Zira tarihi seyri içerisinde delilikte tanrıların gazaplarının veya şeytanların etkisinin olduğuna inanılmış, bu tür hastalıklar doğal güç ve nedenlerle izah edilmeye çalışılmıştır. Bu tür inançlar, delilere işkence yapılmasına sebep olmuş, delinin içine kötü huyların kaçtığına ve büyülendiğine inanılarak bu tür hastaların diri diri yakıldığı dahi olmuştur. Özellikle İlk ve Orta Çağ'da hal böyle iken bir nevi, delinin insan olup olmadığı tartışılıp deliler tecrit edilirken İslâm deliyi sosyal bir gerçeklik olarak kabul etmiş ve böyle bir handikap İslâm aleminde yaşanmamıştır. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.), akıl hastasından sorumluluğun kaldırıldığını ifade ederek toplumun delilerden üst seviyede bir beklenti içerisinde olmamalarını istemiş ve belki onların, sevap veya günah kazanma vesilesi olabileceklerine işaret

buyurmuşlardır. Ashabı birini deli olarak nitelendirdiğinde Hz. Peygamber'in o kişinin deli değil, hasta olduğunu ifade etmesi de delinin toplum içerisindeki konumunu tayin etmek için yeterli olmuştur.

Acaba mükerrem olarak yaratılan insan, aklını yitirdikten sonra hâlâ aynı değerini korumakta mıdır? Böyle biri, hukuk nezdinde hâlâ bir kişi midir? Şayet kişiliğini yitirmemişse, nasıl bir kişilik sahibidir? O da diğer insanlar gibi hak ve sorumluluklara ehil midir? Allah ve kul hakları karşısında konumu nedir? İbadetlerden sorumlu mudur? Onlar da evlenip anne veya baba olabilirler mi? Söz ve fiilleri ne kadar bağlayıcıdır? Cezaî ehliyetleri hangi düzeydedir? İşte bu gibi sorulara yanıt arayan çalışmamız, müstakil üç bölümden oluşmaktadır. Akıl hastalığının usul kitaplarında daha çok ehliyet başlığı altında incelenip furû fıkhı dair kaynaklarda dağınık bir şekilde ele alındığı gerçeği göz önünde bulundurularak mevzu, birinci bölümde, kişi hukuku kapsamında, usul açısından ele alındı. İkinci bölümde akıl hastalığının tarihi seyri ve günümüzde literatüre girmiş akıl hastalıkları hakkında detaylı bilgi verilerek akıl hastalığı denildiğinde neyin anlaşılması gerektiği izah edildi. Üçüncü bölümde ise İslâm hukuku açısından akıl hastalığı olan veya olabilecek durumların kavramsal çerçevesi çizildikten sonra, akıl hastalığı türlerinin neler olduğu ortaya konuldu. Ardından akıl hastalığının hak ve fiil ehliyeti üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde açıklandıktan sonra günümüzde akıl hastalığı olarak görülen rahatsızlıklar, İslâm hukuku açısından tahlil edilerek çalışma nihayete erdirildi.

Bu çalışmada ilmi birikiminden çokça istifade ettiğim ve çalışmanın başlığına son halini veren kıymetli hocam Prof. Dr. Ali İhsan Pala'ya, medeni hukuk alanında epey yardım aldığım kardeşim Avukat Savaş Nurullah Kıyık'a, ilmi birikimlerinden faydalandığım akademisyen dostlarıma, psikiyatri ve özel eğitim (rehabilitasyon) uzmanlarına şükranlarımı bir

borç bilirim. Bu sıkıntılı süreçte bana tahammül eden eşim ve çocuklarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmada eksiklerimiz ve hatalarımız elbette olmuştur. Ne var ki çalışmanın söz konusu kusurlarını giderecek her türlü eleştiri ve katkılara her zaman açık olduğumuzu, bizi bu yönde aydınlatacak olanlara minnettar kalacağımızı şimdiden belirtmek isteriz. Bununla birlikte, pek çok yeni çalışmaya zemin hazırlayacağına inandığımız bu çalışma, bir nebze de olsa ilim camiasına katkı sağlarsa bu da bizi bahtiyar edecektir.

Gayret bizden, muvaffakiyet yalnızca Yüce Allah'tandır.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK

Van - 2021